

Páncélosok hullámában, a Molotov koktélok tüzének forgószelében

Az 1956-os budapesti harcok a páncélosok tükrében

CSÍK ÁDÁM LAJOS

Bevezetés

Tanulmányomban az 1956-os forradalom budapesti katonai eseményeinek egyik szegmensével, a szovjet és magyar csapatok által alkalmazott városi páncélos hadviseléssel foglalkozom. Ehhez kapcsolódóan azt a kérdést is vizsgálom, hogy milyen reakciót váltott ki a budapesti forradalmárok körében az efféle hadviselés.

Budapest számtalanszor beírta a nevét a hadtörténelembe, a városi harc vagy ostrom és annak sajátosságai az idők során több hadvezérnek és katonai stratégának okoztak fejtörést. A szovjet haderők számára ebben az időszakban komoly, páncélosokkal is támogatott városi harcra vonatkozó tapasztalataik csak a világháborúból, illetve a budapesti eseményeket jóval megelőző, de mégis annak előzményeként értékelhető, 1953-as berlini munkásfelkelés leveréséből származtak. A második világháborúban Budapesten már a szovjet haderők vetettek be páncélosokat a városi környezetben folytatott harcok során. Így az 1956-os budapesti szovjet páncélos beavatkozás nem tekinthető előzmény nélkülinek. Az addig megszokott szituációkhoz képest, az 1956-os budapesti városi felkelő hadviselés egy új jelenségnek számított a szovjet haderők számára.

A most tárgyalt téma egyik fő kérdése az, hogy a szovjet haderők miképp képzelték el páncélosaik alkalmazását, egy alapjában véve karhatalmi feladatban, illetve hogyan tudtak alkalmazkodni a megváltozott szituációhoz. Másik fő kérdés, hogy maguk a budapesti forradalmárok, a „*pesti srácok*” mily módon tudtak megbirkózni a szovjet haderő technikai és létszámbeli nyomasztó fölényével. Harmadik szempontként a szovjet mellett a magyar haderők páncélos aktivitását is górcső alá kívánom venni. A városi hadviseléshez kapcsolódóan a harcok színterének földrajzi és városszerkezeti viszonyait is ismertetem.

1956 ősze a világtörténelemben kiemelt dátum. A hidegháború ekkor az egyik legmozgalmasabb és legfeszültebb periódusánál tartott. Nem sokkal ezelőtt született meg a Varsói Szerződés, amely a Szovjetunió és szatellit államainak szervezetét alkotta meg, kényszeredett katonai szövetségbe tömörítve a gazdaságilag és ideológiailag már egységesített keleti blokkot. Ezzel párhuzamosan jött létre az osztrák államszerződés, mely reményt adott a keleti szovjet csatlós államok népeinek, majd a később, 1956 nyarán bekövetkező lengyelországi események tovább növelték a feszültséget a magyar társadalomban. A helyzet kiéleződése elsőként a korszakban alakult Petőfi körökben és az évek óta elégedetlen egyetemisták körében volt megfigyelhető.

Jelen tanulmányban több visszaemlékezést, forrást is felhasználtam. Ezek jelentősége, hogy olyan emberektől származnak, akik a forradalom alatt úgymond „az események sűrűjében voltak”. Vagyis komoly rálátásuk, és/vagy olyan információik voltak, vannak a forradalom katonai eseményeivel

kapcsolatban, amely indokolja munkáik felhasználását. A forrásidézetek tekintetében nem csak a témából eredő fontosságuk, hanem a általuk nyújtott „autentikus” megélés lehetősége is szerepet játszott.

Budapest, mint hadszíntér – földrajzi és strukturális jellemzők

Budapest földrajzilag a Duna mentén fekszik, a trianoni Magyarország északi részén. Buda, a város nyugati fele a budai hegyekre, dombokra és a Duna jobb partjára épült, ami miatt a város azon részén az utak kanyargósak, zezzugosak és az utcák két vége között akár nagy szintkülönbségek is lehetnek. A vele átellenben húzódó Pest városrész a Duna bal partján, sík területre épült. Utcai viszonylag vízszintesek, a budai oldalhoz képest szélesebbek, de a belvárosi utcák így is szűkeknek mondhatóak. Mindkét városrészt a vizsgált korszakokban sűrű beépítettség jellemezte. A Dunát a városhoz tartozó több sziget is tarkítja, nevezetesen a Margit-sziget, és a Hajógyári-sziget, avagy régebbi nevén Óbudai-sziget, és nem utolsósorban a Csepel-sziget.¹

A budai oldalon a földrajzi viszonyokhoz alkalmazkodva túlsúlyban vannak a szűk, kanyargós utcák. A pesti belvárost több körút fogja közre. A városból ki- és bevezető sugárutak, mint például az Üllői út, a város artériáinak felelnek meg, amelyek összekötik a környező településekkel és az ország más részeivel. A városon belül a kisebb utcák egymással párhuzamosan húzódnak, többségében egyenesek, így ennek a kialakításnak köszönhetően viszonylag kis kerülővel több alternatív útvonalon közelíthetjük meg a kiválasztott úti célt.² A város épületeinek többsége téglából készült. A belvárosban a téглаépítésű, többemeletes házak a jellemzőek. A városi köztérmények egy része kőből épült, mint például a Budai vár, vagy a Parlament.³ A világháború után a város belső szerkezetét nem alakították át túlságosan, inkább az épületek renoválására és a városi közművek helyreállítására fókuszáltak.⁴ A várost 1951-ben több külső kerülettel bővítették.⁵

A szovjet és a magyar haderők katonai elképzelései, tervei Budapesten

1956 őszén a szovjet csapatok az 1955-ben megalakuló Varsói Szerződés keretein belül állomásoztak Magyarországon.⁶ 1955 júliusában Pjotr Nyikolajevics Lascsenko tábornok a Magyarország területén tartózkodó Különleges Hadtest számára elrendelte a Hullám fedőnevű haditerv kidolgozását, amelynek célkitűzése a „szocialista társadalmi rend fenntartása,

---

¹ Magyarország hivatalos térképe (2017.04.01.).

² UNGVÁRY 2013; Mihályi Balázs térképe a második világháborús Budapestről (különálló térképmelléklet).

³ RESPERGER – KISS – SOMKUTI 2013, 103–104.

⁴ KOCSIS 2009, 96–107.

⁵ NOVOTNYÉ 1995, 60.

⁶ BORHI 2005, 240.

védelve, adott esetben helyreállítása”⁷ volt. A megvalósítása a hadosztályparancsnokok tájékoztatásával ki is merült, mivel a harcoló állomány célirányú kiképzése nem történt meg.⁸ A terv Magyarország nyugati határának biztosításáról és a szovjet alakulatok karhatalmi bevetéséről rendelkezett a zavargások helyszínén. A Szovjet Hadsereg csapatai a magyar karhatalmi csapatokkal kooperálva főként a legfontosabb objektumok védelmével, és szükség esetén a fegyveres alakulatok elleni harccal kívánta fenntartani a „társadalmi rendet”. Létezett a tervnek tisztán, csak szovjet részvétellel is végrehajtható változata. A terv nagyban hasonlított az 1953-mas berlini felkeléskor használt, harckocsikat felvonultató tervre.⁹

A Magyar Néphadsereg funkcióinak meghatározásában fellelhető a „*belső ellenséges erők*”-kel szembeni fellépés gondolata. Ezt elméletileg a hadsereg szervezeti felépítése és eszközállománya is lehetővé tette volna. Ennek ellenére karhatalmi feladatok ellátására a magyar néphadsereg személyi állományát nem képezték ki. A pontos tervet nem ismerjük, de egy 1953. október 13-án beterjesztett „elvi előkészítésben” leírtak alapján a következőkre tudunk következtetni: a magyar haderőket kormányzati, katonai és civil objektumok őrzésére és az objektumokat őrző BM csapatok leváltására kívánták alkalmazni. Offenzív bevetésre csak akkor alkalmazták volna a Néphadsereget, ha a BM csapatok a feladat elvégzésére nem alkalmasak, vagy ha nincs más bevethető erő az adott helyzetben.¹⁰

A Budapesti Karhatalmi Parancsnokság a szovjet csapatok kivonulása után a feszült helyzetben a város külső védelmét Márton András ezredesre bízta, aki a megbízatást november 4. előtt nem vette át. A kormány megtiltotta a fegyveres ellenállást a szovjet erőkkel szemben, amit megerősítettek Kovács István vezérőrnagy utasításai. Így a Néphadsereg néhány alakulat kivételével november 4-én és az azt követő napokban ellenállás nélkül letette a fegyvert.¹¹ A nemzetőrség és a civil szerveződésű ellenálló góccok november 4-én nem rendelkeztek egy átfogó központi vezetéssel, pedig volt rá kísérlet Király Béla vezetésével. Ő a budai hegyekbe vonult vissza csapatával a harcok idején.¹²

Budapesten alkalmazott magyar taktikák az '56-os forradalom alatt

A Magyar Néphadsereg alakulatainak részéről nem beszélhetünk komoly harceseményekről. Ez nem azt jelenti, hogy ne lett volna részük a harcokban, illetve ne lettek volna harcaik komolyan vehetőek. Elsősorban alkalmazásuk csak eseti jellegű volt, nagyobb hadműveleteket nem hajtottak végre. Általános járőrözésen kívül más folyamatos műveletek végrehajtásában nem vállaltak

---

⁷ HORVÁTH 1996, 214.

⁸ HORVÁTH 1996, 8–9.

⁹ HORVÁTH 1996, 214–217.

¹⁰ HORVÁTH 1996, 31.

¹¹ SZÁMVEBER 2012, 76.

¹² HORVÁTH 2011, 127–128.

szerepet. Így magyar részről nem beszélhetünk koncepció szinten városi felkeléssel szemben harci taktikákról és alkalmazott hadelméletekről.¹³

Budapesten alkalmazott szovjet páncélos taktikák az '56-os forradalom alatt

Szovjet részről az 1956 őszen kialakult helyzetre gyors válaszként a már 1953-ban Berlinben kipróbált módszerhez nyúltak vissza. Ez a Szovjet Hadsereg számbeli és abszolút technikai fölényben lévő erőire alapozva a felkelő néptömegek megrettentésére, a harctól való eltántorítására épült. Kivitelezése annyiból állt, hogy a szovjet haderők páncélos technikáikkal felvonulva, az adott területen cirkálva, járőrözve demonstrálják fölényüket és ezzel leverjék a lázadást. Ez az eléggé furcsa, a második világháború minden konklúzióját és városi harcászati tapasztalatát félresöpörő, karhatalmi elképzelés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a szovjet csapatoknak jelentős veszteségeket okozott Budapest utcáin a forradalom első napjaiban. Ezen taktikai megközelítés kudarcának fő oka a páncélosok és páncélozott harceszközök megfelelő támogatás nélküli bevetése volt az ellenséges városi területekre, ahol a legegyszerűbb módszerekkel már komoly károkat lehetett okozni a kis létszámú, vagy eleve gyalogsági kíséret nélkül hagyott járművekben. Másik fő okát a megfelelő felderítés totális elhanyagolásában lehet megtalálni. A hadvezetés ezt próbálta jóvá tenni, az „öngyilkos cirkálás” visszaszorításával, a harcok egyik részének viszonylag biztonságos területekre való visszavonásával, vagy fontosabb útszakaszok védelmére rendelésével. A szovjet haderők az első napokban elszenvedett veszteségeik miatt páncélosaikat a második világháborús módszerhez hasonlóan, agresszív harcfelderítésre is használták, amely viszonylag eredményes volt. Mindezek ellenére a megfelelő gyalogsági támogatást nélkülöző páncélosok tehetetlenek voltak olyan helyekkel szemben, mint a Corvin köz. A páncélos erőket a harcok során aktívan támadó és megfélemlítő feladatokra alkalmazták. Ezeken kívül fontos objektumok őrzésére, vagy a parlament előtt lévő Kossuth téren tartózkodókkal szembeni fegyveres tömegoszlatásra is alkalmazták.¹⁴ A páncélosok a kezdeti időszakban, október 28-ig, számos alkalommal keveredtek épületek elleni harcokba. Ezekben – ahogyan Corvin köz példája is mutatta az október 27-ei támadás során – a szovjet páncélosok komoly veszteségeket szenvedtek el eredmény elérése nélkül.¹⁵

Az október 30-ai kivonulást követően a megváltozott politikai környezetben az SZKP¹⁶ Központi Bizottságának utasítására kidolgozták, majd végrehajtották

---

¹³ HORVÁTH 2006, 621–628.

¹⁴ HORVÁTH 2003, 103–106.

¹⁵ EÖRSI 2001, 52–57.

¹⁶ Szovjet Kommunista Párt.

a „Forgósél” fedőnevű hadműveletet, amely célja a forradalmi erők felszámolása, az ország és a főváros elfoglalása volt.¹⁷

A november 4-én kezdődő bevonulásban, az október 23-24-ei bevonulással ellentétben, már komoly szerepet kapott az előzőleg elvégzett felderítő munka. A bevonuló alakulatok előtt úgynevezett „előrevetett osztagok” hatoltak be a városba a fontosabb objektumok elfoglalására és biztosítására. Ezek az osztagok egy-egy zászlóalj erejű gyalogságból, 10–12 páncélosból, valamint 150 főnyi lövészpáncélossal szállított légideszantusból álltak.¹⁸

Az előző bevonuláshoz képest a harckocsik a kísérő gyalogsággal együtt nagyobb csoportokban vették fel a harcot az ellenállókkal szemben. Erre a legjobb példa a Corvin köz ellen indított támadás, ahol a szovjetek a páncélosaik és nehézfegyvereik tüzerő fölényét kihasználva, s ezt a gyalogságukkal kombinálva, meghátrálásra kényszerítették a corvinistákat.¹⁹ A páncélosok bevetése és taktikai alkalmazásuk a Forgósél hadművelet alatt a csataleírásokból nyomon követhető. Megállapítható, hogy a harckocsikat és páncélozott eszközöket a gyalogsággal kombinálva, de nem feltétlen csak támogató szerepkörben alkalmazták. Már a bevetett páncélosok száma is erre enged következtetni.

1956-os budapesti tankellenes praktikák és kellékei

Az 1956-os forradalmi harcok során a felkelők nem egységes, a várost körülvevő, vagy a városban belül futó frontvonalak mentén küzdöttek, hanem a városban elszórva, a közlekedés szempontjából stratégiai fontos gócpontokban vették fel a harcot a tankokkal. Például a Széna tér vagy a Corvin köz is ilyen pontok. Ezen ellenállási pontok elhelyezkedésükkel és szerkezeti adottságaikkal segítették a védőket.²⁰

Nézzük meg a páncélosok elleni küzdelmet a felkelők részéről, kezdjünk legfőbb fegyverükkel: „*Maléter Pál azonnal be is mutat egy ilyen fegyvert. Közönséges szikvizes üveget, amelynek csatja alól kétoldalt 10–15 centiméteres széles szalag lóg ki. Az üveg benzinnel van töltve, a benzin átítatja a kilógó rongycsíkot. Ezekkel a palackokkal tették ártalmatlanná az orosz acélszörnyek tucatjait. A tankokra dobott palackokból az égő benzin befolyt a tankok résein és felgyújtotta, kiégette azokat.*”²¹

A Molotov koktélnak elnevezett egyszerű, de mégis hatásos gyújtófegyver határozta meg a legjobban a budapesti forradalom fegyveres ütközeteit, ami a páncélosokkal szembeni védekezést illeti. A Molotov koktél mellett szólt, hogy rövid idő alatt elő lehetett állítani, ami egy ilyen gyors, intenzív konfliktus során létfontosságú, valamint igen hatékonyak bizonyult a páncélos harcjárművekkel

---

¹⁷ HORVÁTH 1996, 86–90.

¹⁸ HORVÁTH 1996, 247–251.

¹⁹ EÖRSI 2001, 146–157.

²⁰ HORVÁTH 2003, 109–124.

²¹ SZAKOLCZAI 2006, 262.

szemben. Ezt a hatékonyságot már többször bizonyította a szovjet – finn téli háborúban vagy a 2. világháború keleti hadszínterén, és most az '56-os Budapesten is bizonyíthatott.²²

A Molotov koktélok alkalmazását városi körülmények között a város szerkezete is befolyásolta, mint például az utcák szélessége vagy az épületek magassága.²³ Az alábbiakban nézzük meg, hogy Budapesten, a Corvin köz esetében ez hogyan festett.

A Molotov koktélok rajtaütés szerű alkalmazására a többemeletes épületek alkalmasak voltak. Általában a budapesti forradalmárok a negyedik, ötödik emeletről hajtották végre támadásaikat az alattuk elhaladó szovjet harcjárművek ellen. A legtöbb harcálláspontként használt épületben a már említett szinteken egy ablak az úgynevezett „főnöknek”, vagy más néven a „figyelőnek” volt fenntartva, aki innen vezényelte a támadást, és végezte a harcálláspont előtti szűkebb körű felderítést. Így nem kellett a dobónak újra kihajolni az ablakából, hogy megerősítse a találatot és nem kellett magát kitennie az ellenség válaszcsepülésének. Biztonsági okokból a figyelők és a dobók is készen álltak a szobájuk gyors elhagyására – például a szobák ajtajának nyitva hagyásával – ezzel is növelve a túlélési esélyeiket. A célzáshoz szükséges támpontot a szomszédos házak szolgáltatták, mivel az alattuk lévő járműveket nem láthatták a dobók. A dobók a megfelelő vezényszavak után elkezdték kidobálni Molotov koktélaikat az ablakon. Az utolsó lépés a szobák elhagyása volt, még a pusztító válaszcsepülés előtt.²⁴

A Széna téri felkelők harckocsik elleni taktikáját a Hanus Imre elmondásából ismerhetjük meg: *„Minden esetben megvártuk, míg az elhaladó járművek olyan helyzetbe kerülnek, hogy eredményesen ellenünk a harcot felvenni ne tudják, akkor nyitottunk rájuk tüzet. Ez gyakorlatban azt jelentette, hogy hátulról lőttük le őket, amikor már majdnem biztosak voltak abban, hogy nem tüzel rájuk senki.”*²⁵

Ezen módszer alkalmazásáról olvashatunk némely visszaemlékezésben is. Kabelács Pál visszaemlékezésének részlete az október 25-én történekről: *„Láttuk, ahogy jönnek harckocsival, páncélautóval. Ami a legérdekesebb, egy fikarcnyit se ijedtünk meg. Ezek a páncélautók [valószínűleg BTR 152 lövészpáncélos] egyébként is tökéletesen sebezhetőek a tetejükön, mert nem voltak teljesen befedve. Na most, az ember fogja, bedob felülről egy égő benzines üveget, amit lehetetlen eltaposni. Ha széttörik, még jobban ég. A legtöbb harckocsit így tettük tönkre. Az is tudvalevő, hogy a harckocsiknak hátul van a benzintartálya. Oda rádobta az ember a benzines üveget, a kipufogó felszívta a benzinlángot, és bődületeset robbant. Vagy ha nem, akkor addig égett a harckocsi hátulján a benzin – mert nem egy-kettő ment rá, hanem garmadával*

---

²² RAVASZ 1996, 315.

²³ EÖRSI 2000.

²⁴ EÖRSI 2000,

²⁵ EÖRSI 2004, 38.

dobáltuk rá a benzines üvegeket – amíg átmelegítette a tartályt, s az okozta a robbanást.”²⁶

A Molotov koktélok nem csak a haditechnikai eszközállományban okoztak veszteségeket, hanem az azokat kezelők vagy azokban utazók körében is komoly pusztítást okoztak.

Vén István visszaemlékezése az októberi Corvin közí harcokról: *„Berontott egy nyitott fedelű páncélozott jármű. Rettenetes mészárlások mentek végbe, 30 ember halt ott meg hirtelen [...] megpörgött az olajon a kereke, és nem tudott továbbmenni, fentről jól megszórták benzines palackkal [...] a lövedékek felgyújtották a benzint [...] akkor ezek leugrottak a kocsiról, egy különösen képzett volt közöttük, a többiek az épület alá akartak rohanni, rohantukban lelőtték őket, ez az égő kocsi fedezékében a kocsi alá vágódott és folyamatosan lőtt [...] keresve a célpontot, igen sok sebesülést kapva is folyamatosan tüzelt, míg aztán a rengeteg benzin és üzemanyag ráfolyt, kigyulladt a ruhája, és mindaddig tüzelt, míg el nem borította a tűz.*”²⁷

A budapesti harcok során a felkelők által megszerzett tüzérségi eszközök, majd később a nemzetőrök vagy honvédek által felállított légvédelmi lövegek jelentették a harcokocsikkal szembeni küzdelem másik fő módját. A forradalom alatt felállított lövegeket nem egy általános taktika szerint vetették be, hanem az adott helyzetnek megfelelően alkalmazták azokat. Egy példa a Csajkovszkij parkban felállt tüzérségi eszközökre vonatkozóan:

„November 4-én, szürkületkor, a Jászberényi út felől négy harckocsi közeledett, és tőlünk 100 m-re megállt. [...] Mikor a 4 harckocsi megállt, a civilek parancsnokának tűzparancsára, mielőtt én azt megismételhettem volna, a kettes kezelő, Zabos Ádám tüzet nyitott a harckocsikra. [...] A löveg második lövésénél az egyik harckocsi irányából tüzet láttam felcsapódni [...], ezután a harckocsik is több lövést adtak le irányunkba [...]. Kb. 5 lövés lett leadva, a harmadik-negyedik lövésünkre megint tűzlobbanást vettem észre a harckocsik irányában. A tűzharc befejeztével két harckocsi maradt ott égve, a kezelők mondták, hogy a harmadikat is eltalálták.”²⁸

Egy másik visszaemlékezés ugyanebben a témában a Corvin közből: *„Három ember kitűnően tudta működtetni az ágyút. Amikor az egyikük, az ő, meglátván a körúton jövő tankot, lerántotta a kezét, Józsi megrántotta a pénztárfülkében a kötél végére szerkesztett seprőnyélből készült elsütő-szerkezetet. Huszonhatodikán tizenhét lövést adtunk le, hét-tíz másodperc volt a norma, ennyi idő kellett az ágyú újratöltéséhez. [...] Aznap tizenhét tankot lőttünk ki.*”²⁹

Mint ahogy a második világháborús Budapesten, így a 11 évvel későbbi eseményekkor is szerepet kaptak a különféle akadályok, barikádok, amelyek a legtöbb forradalomban fontos szerepet játszottak. Erről informál minket Angyal István saját kézzel írt vallomása is:

---

²⁶ SZAKOLCZAI 2006, 449–450.

²⁷ EÖRSI 2000,

²⁸ EÖRSI 2000,

²⁹ HORVÁTH 2003, 129.

„A védelmet az alábbiak szerint szerveztük meg. [...] A sarkokon az idomított kockakövekből barikádokat emeltünk, annak tetejére hamuval, törmelékkel teletömött zsákokat raktunk. [...] Az utak bejáratait gépkocsival elállták. [...] Ezt azért tettük, hogy a tankok ne tudjanak messziről tűz alá venni bennünket, [...] Ekkor a Viola utcából, ahol számtalan üres, zárt hordó, ecetes vagy valamilyen italtároló hordó volt felhalmozva, kihoztuk a hordókat. Telegurítottuk az utcákat hordókkal, hogy megtévezzük a tankokat – azt higgyék, hogy lőporos hordók vagy aknák ezek –, és ne merjenek bejönni az utcába. Azokban az utcákban, ahol ezek a hordók álltak, még 8-án sem mert bejönni egyetlen tank sem, csak miután a harcosok, a forradalmárok, a lakosság közösen vissza nem gurította a hordókat a raktárba.”³⁰

Ezekből a példákból is látszik az '56-os felkelők taktikája, amellyel a város erőforrásainak felhasználásával a páncélosokat Molotov koktélokkal, lesállásból semmisítették meg, és a klasszikus városi gerilla harcmodor alapján épületeiket „erődszerűen” használták. A technikai és létszámbeli fölényben lévő ellenséges haderők ellen különböző épített, vagy a harcok során romcsokból keletkezett akadályokat vetettek be, s ezzel lassították mozgásukat.

Szovjet alkalmazások összehasonlítása és a magyar forradalmárok taktikái

A forradalom kezdeti időszakában a Budapestre bevonuló szovjet haderők alapvetően karhatalmi feladatok ellátására és a meglévő államhatalom megőrzésének céljából cselekedtek, ehhez is igazították harci taktikájukat. Október 24. és 28. között minden támadás során csak kis létszámú – általában 2–3 harckocsi, minimális számú kísérő jármű és gyalogság – harccsoportok támadták meg a felkelőket. Egyes esetekben járőrözés közben ütöttek rajta a szovjet egységeken a forradalmárok.³¹

Ehhez képest a november 4-én elkezdett Forgószél hadművelet már jóval nagyobb tudatosságról tett tanúbizonyságot a támadók részéről. A gerillaharcmodor sajátosságaival szemben a „berlini modell” helyett egy jóval hagyományosabb, a világháborús helyiségharc taktikához visszanyúló alkalmazási móddal számolták fel a főváros területén elszórtan elhelyezkedő gócpontokat.³² Összehasonlítva a szovjet csapatok alkalmazását a két hadművelet alatt az állapítható meg, hogy azok – annak ellenére, hogy mindkét műveletben ugyanazon csapatok vettek részt – gyökeresen eltérnek. Amíg a forradalom kezdeti időszakában karhatalmi feladatnak tekintették a hullám hadműveletet, annak hatása taktikájukban és harceljárásaikban is tetten érhető volt. A novemberi újrászás során a szovjet hadvezetés hozzáállása megváltozott: a szovjet haderők klasszikus gépesített csapatoknál alkalmazott városharc taktikáját követve, azt a gerillaharcmodor körülményeihez igazítva, brutális technikai és számbeli fölényüket kihasználva semmisítették meg a budapesti

³⁰ SZAKOLCZAI 2006, 293.

³¹ HORVÁTH 2003, 104–106. Továbbá lásd: PONGRÁCZ 1982.

³² HORVÁTH 1996, 247–252.

forradalmi alakulatokat. Ez egyrészt a hullám hadművelethez képest koncentrált, egyszerre nagyobb mennyiségű erő bevetését; másrészt pedig az alkalmazott fegyvernemek második világháborús alkalmazáshoz hasonló összefegyvernemi harccsoportokban való bevetését jelentette, amely nem volt jellemző a hullám hadművelet alkalmazott harcéljárásaira.

Mindkét oldalon meghatározó volt a felderítés szerepe. A szovjet haderők igyekeztek felderíteni az ellenálló tűzfészeket, de a forradalmárok sem csak passzív megfigyelést alkalmaztak. A Király Béla által kiemelt felderítési mód bár egyedi volt, mégis jól példázza a szabadságharcos fiatalság katonai leleményességét.³³

Az 1956-os forradalmi harcok során a páncélelhárítás érdekében a II. világháborútól eltérően a védők nem egységes, a várost körülvevő, vagy a városon belül futó frontvonalak mentén küzdöttek, hanem a városban elszórva, a közlekedés szempontjából fontos stratégiai pontok mentén ellenállási gócpontokat képezve vették fel a harcot a tankokkal. Ilyen gócpont volt többek között a Széna tér és a Corvin köz. Ezen ellenállási pontok elhelyezkedésükkel és szerkezeti adottságaikkal segítették a védőket, akiknek eszközeik miatt erre szükségük is volt. A forradalmárok nem egységes, hanem különálló, vezetés szempontjából, illetve összetételben gyorsan és akár folyamatosan változó csoportokra oszlottak. A páncélelhárításban használt fő fegyverük – a Molotov koktél – eredményesen tette harcképtelenné az ellenséges páncélosokat. Ennek az a nagy előnye a második világháborús kézi páncéltörő fegyverekhez képest, hogy a városban található erőforrásokból nagy számban lehetett előállítani. Ezen fegyver hatékonyságát a rosszul bevetett szovjet páncélosok által teremtett lehetőségek megfelelő kiaknázása és egyes haditechnikai hiányosságok alapozták meg. Páncéltörő és más páncéltörésre használt lövegek alkalmazása előfordult, s eredményesnek is bizonyult, de ezek használata a világháborúhoz képest esetleges volt. A védők a harc során használtak barikádokat, de ezek a II. világháborús viszonyokhoz képest sokkal kisebb mértékben kerültek alkalmazásra, és a védők harcálláspontjainak közelében épültek föl.

Irodalom

BORHI 2005 = Borhi L.: *Magyarország a Hidegháborúban, a Szovjetunió és az Egyesült Államok között. 1945–1956.* Budapest 2005.

EÖRSI 2000: = Eörsi L.: *Budapest ostroma, 1956.* in: *Budapesti Negyed* 8. évfolyam 3–4.sz. (2000) Internetes elérés: <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00023/eorsi.html> (Letöltés: 2016.09.12.)

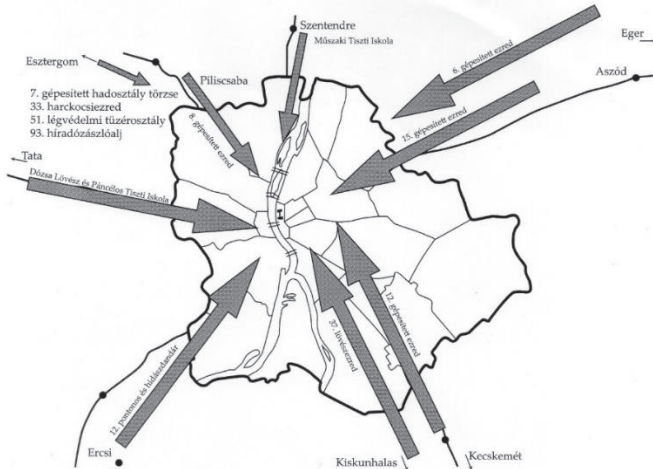
EÖRSI 2001 = Eörsi L.: *Corvinisták 1956.* Budapest 2001.

---

³³ PONGRÁCZ 125; HORVÁTH 1996, 210; KIRÁLY 1981, 72–74.

- EÖRSI 2004 = Eörsi L.: *A Széna tériek 1956*. Budapest 2004.
- HORVÁTH 1996 = Horváth M.: *Szovjet katonai intervenció*. Budapest 1996.
- HORVÁTH 2003 = Horváth M.: *1956 Hadikronikája*. Budapest 2003.
- HORVÁTH 2006 = Horváth M.: Fejezetek a Magyar Néphadsereg 1956. évi történetéből. *Hadtörténelmi Közlemények* 119 (2006) 603–713
- HORVÁTH 2011 = Horváth M.: *Hadseregek és fegyverek 1956*. Budapest : Zrínyi Média, 2011.
- KIRÁLY 1981 = Király B.: *Az első háború szocialista országok között. Személyes visszaemlékezések az 1956-os magyar forradalomra*. New Brunswick 1981.
- KOCSIS 2009 = Kocsis J. B.: *Városfejlesztés és városfejlődés Budapesten*. Budapest 2009.
- NOVOTNYNÉ 1995 = Novotny P. H.: *A főváros 120 éve 1873–1993*. Budapest 1995.
- PONGRÁCZ 1982 = Pongrácz G.: *Corvin köz – 1956*. Chicagho 1982.
- RAVASZ 1996 = Ravasz I.: *Magyarország a második világháborúban A-ZS*. Budapest 1996.
- RESPERGER – KISS – SOMKUTI 2013 = Resperger I. – Kiss Á. P. – Somkuti B.: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Budapest 2013.
- SZAKOLCZAI 2006 = Szokolczai A.: *1956*. Budapest 2006.
- SZÁMVÉBER 2012 = Számvéber N.: *A Sarló és Kalapács között*. Budapest 2012.
- UNGVÁRY 2013 = Ungváry K.: *Budapest ostroma*. Budapest 2013.

Mellékletek

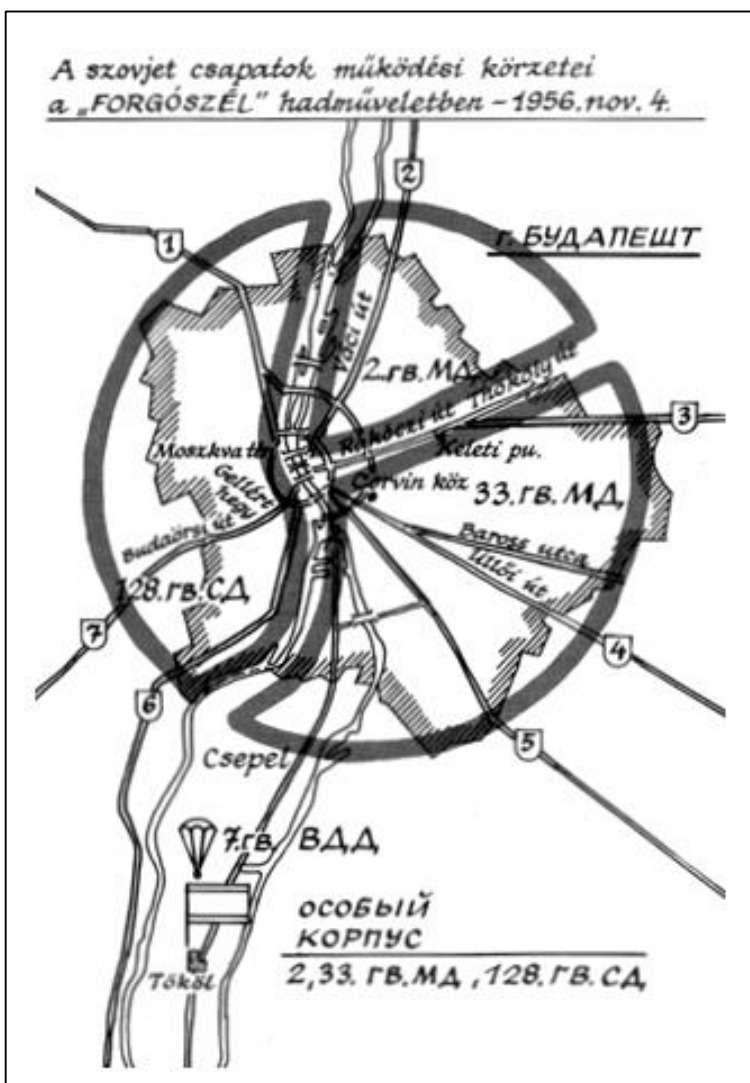
**1. térkép: A magyar csapatok behatolási irányai Budapestre
1956. október 23–24-én (HORVÁTH 2011 nyomán)**

A térkép jól ábrázolja, hogy a magyar hadvezetőség Budapest területére koncentrált a fegyver erejét, ezáltal véleményem szerint inkább a karhatalmi feladatok végrehajtására való alkalmazás, és nem egy általános városi gerillaharc leverésére készültek fel.

**2. térkép: Szovjet csapatok bevonulási útvonalai 1956. november 4-én
(HORVÁTH 2001 nyomán)**

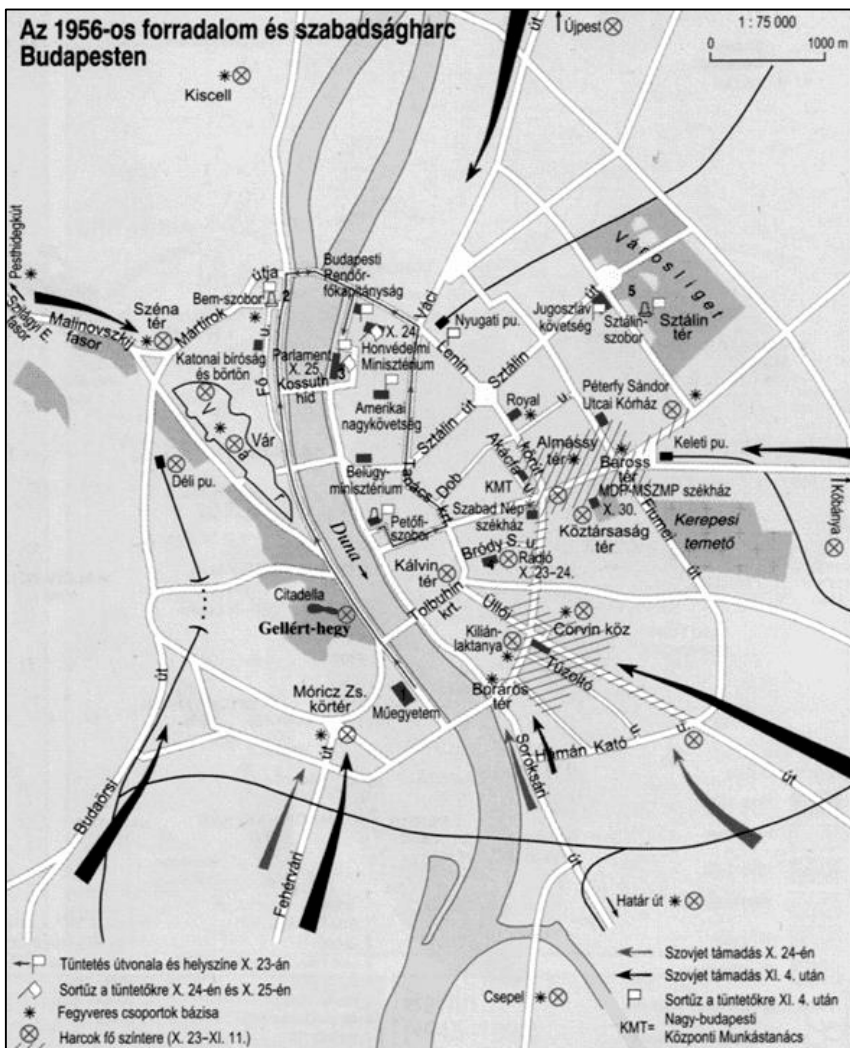
A modern hadviselésben fontos a csapatok és a haditechnika megfelelő gyorsaságú és minőségű mozgatása, a térkép tanulsága alapján a szovjet hadvezetés az erre legjobban alkalmas infrastruktúrákon keresztül mozgatta csapatait az októberi események során.

3. térkép: A Forgószél művelet budapesti körzetei

(HORVÁTH 2001 nyomán)

Ezen felosztás szerint tevékenykedtek a szovjet csapatok Budapest területén. A felosztás logikus, mivel a magasegységek vezetőinek figyelmüket csak a saját körzetükre kell összpontosítaniuk, amivel hatékonyabbá tehető a hadművelet. A résztvevő csapatok közti esetleges baráti tűz lehetőségét csökkenti és az adott alakulatok önálló felderítő erőinek is sokkal szűkebb területen kell tevékenykedniük.

4. térkép: A Budapesti forradalom egyszerűsített térképvázlata

Forrás: <http://geocaching.hu/files/sarhidai/terk13.gif> (Letöltés: 2016.04.05.)

Ezen a térképen jól áttekinthető a forradalom főbb helyszíneinek egymáshoz viszonyított elhelyezkedése.

1. kép: Égő BTR 152-es, valószínűleg molotov koktél áldozata lett

Forrás: <https://s-media-cacheak0.pinimg.com/736x/96/81/b6/9681b62a53b911acd62bbd6bc9ec67da.jpg> (Letöltés: 2016.03.29.)

A Rákóczi utca sarkánál égő BTR 152-es nagyon jól példázza ennek a típusú csapatszállító járműnek a hátrányait a városi harcok során. A felülről nyitott tetőn keresztül különféle gyújtó vagy robbanó eszközt lehet bejuttatni, a gumikerekek felgyújtásával vagy kilövésével pedig megbénítható a jármű.

2. kép: A forradalmi Corvin mozi, egy páncéltörő és egy tüzérségi löveg őrizetében

Forrás: <http://www.zetapress.hu/wp-content/uploads/2009/10/corvin-koz.jpg> (Letöltés: 2016.04.12.)

A képen látható tüzérségi löveg bevetéséről nincs adatunk, de a háttérben látható, páncéltörő lövegről és használatáról már jelentős mennyiségű forrás áll rendelkezésünkre. A képen nagyon jól látható a Corvin köz előnye, a szűk tér magas házakkal, amely már egy erőd érzetét adja.

3. kép. „Kulcsfontosságú pontok ellenőrzése”

Forrás: <http://static.origo.hu/s/img/i/1311/20131114-orsz-tankok-gyulekeznek-a-margit12.jpg> (Letöltés: 2016.04.06.)

A kép érdekessége, hogy bemutatja a budapesti hidak ellenőrzésének módját. Ahogy a képeken láthatjuk, csak a gépjárműves forgalmat akadályozták, a civilek gyalogos mozgását nem. Sőt a páncélosokat a kíváncsi civilek meg is közelíthették.

4. kép. Forradalmárok által elfoglalt harckocsi

Forrás: http://www.wotinfo.hu/images/cikkek/archivum/1956_tank1.jpg
(Letöltés: 2016.03.11.)

Ez a kép arról tanúskodik, hogy a forradalmárok harckocsikat foglaltak le – mint azt számos film, visszaemlékezés és más fotó is bizonyítja.

**In Waves of Armours, In the Whirlwind
of the Flames of Molotov Cocktails**
The Fights of Budapest in 1956 in the Light of Armours

ÁDÁM LAJOS CSÍK

The main purpose of my study is to present a less discussed and analysed, however crucial facet of the Hungarian Revolution of 1956, namely armoured warfare and the ways of anti-tank defence. Unfortunately, during the 20th century Budapest was a noteworthy place for military history to happen several times. From this aspect the autumn of 1956 was particularly significant, since the first serious event inside the Eastern Bloc that disrupted the unity of the satellite state network of the Soviet Union and endangered its geopolitical position in Eastern Europe took place. From a military perspective the guerrilla warfare of Budapest in 1956 brought such strategical and tactical errors to the surface for the Soviet high command which caused serious losses during the revolution for the largest and one of the most advanced armed forces of the world at that time.

In my paper I present the plans of the Soviet Special Corps stationed in Hungary and the People's Army of Hungary to avert a potential "counter-revolution", then I describe the urban combat and armoured tactics used by the Soviets in the initial period of the revolution. Furthermore, I briefly discuss the tactics of the revolutionaries of Budapest, the measures they applied against armoured troops and the Soviet schemes implemented during Operation Whirlwind launched on the 4th of November.